

- Abraham ,Z. 2000. "**Drainage evolution in a rifted basion, Corinth graben , Greece.**" *Geomorphology*.VOL.35.p(69-85).
- Derrk ford & Paul ,W.1989.Karst geomorphplogy and hydrology.Departemen of geography. university of Auckland
- Formento,M.L. Douglas,T.W.2003. "**River respons to an active fold and thrust belt in a convergent margin.**" North Islande.*Geomorphology* .Vol.49.P(125-152).
- Francesco ,F,and et al.2002. "**Solution and recrystallisation processses and associated landforms in gypsum outcrops of sicily.**"*Geomorphology*.vol,49.pp(25-43).
- Gutierrez.F.,1996. "**Gypsum karstification induced bsidence:effects on a Huvial systems and derived geohazards**".*geomorphology*.vol, 53- pp,183-196.
- Huggett,R.I .2003."**Fundamantals of Geomorphology**".Routledge fundamantals of physical geography.p.1-375.
- Moses.C and et al.1995. "**Limestone weathreing in Eastern Australia**".Part,1-2.,*Earth surface processes and landforms*.vol-20.
- Nicholson ,D.T.2001. "**Pore properties as indicators of brekdowen mechanisms in experimentally weathered limestone.**" *Earth surface processes and landforms*.vol,26,pp(819-838).
- Noah,P.,Kelin,X .,Whipple,E., and et al.2003."**Channel response to teatonic forcing.NorthCalifornia.**" Departement of Earth Atmospheric and Plantary Sciences.USA.VOL.53.N,1-2.P(97-127).
- Szynkaruk, R. E. & et al.2004."**Active fault the systems and tectono-topographic configuration of the central Trans-Mexican Volcanic Belt.**" *Geomorphology* ,vol,61 .pp(111-126).

این پژوهش با هدف بررسی علل شکل‌گیری حاشیه‌نشینی و اثرات آن بر روی نحوه‌ی ارائه خدمات و برخی از یافته‌های این پژوهش عبارتند از: الف) اوج مهاجرت‌ها به شهر اصفهان در سه چهار دهه‌ی گذشته به وقوع پیوسته، که در چند سال اخیر در روند آن، به‌طور نسبی کاهش مشاهده می‌شود ب) برون‌داد گروه‌های کم‌درآمد شهری، از متن به حاشیه‌ی شهر و حتی شهرهای اقماری و پیرامونی در حال افزایش است ج) اکثر حاشیه‌نشینان شهر اصفهان فاقد تحصیلات بالا، تخصص و مهارت هستند که این مسئله باعث عدم جذب آنان در بخش رسمی اقتصاد شهر اصفهان شده است د) محله‌های حاشیه‌نشین در ارائه‌ی بهینه خدمات شهری به آن محله‌ها به‌عنوان مانعی اثرگذار عمل می‌نمایند ه) شکل‌گیری محله‌های حاشیه‌نشین، با کیفیت امنیت فردی و اجتماعی در این محله‌ها، رابطه‌ای معکوس دارد.

کلید واژه‌ها: حاشیه‌نشینی، امنیت شهری، مهاجرت، اصفهان

ژئوپزشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه:

حاشیه نشینی یک پدیده‌ی عام است که در اکثر شهرهای بزرگ دنیا مشاهده می‌شود. این پدیده در کشورهای جهان سوم با تاخیر و به دنبال نفوذ فرهنگ و اقتصاد سرمایه داری و همچنین اجرای برنامه‌های اصلاحی وارداتی صورت گرفته است. در ایران، پدیده‌ی حاشیه نشینی تقریباً از اواسط دهه‌ی ۴۰ هجری شمسی صورت گرفت. شهر اصفهان نیز همزمان با سایر شهرهای بزرگ کشور و به دنبال انجام سرمایه گذاری‌های وسیع اقتصادی و ایجاد مشاغل جدید، شاهد پذیرش مهاجران جویای کار و برون داد فقرای بومی شهر، در مناطق حاشیه ای بود. در حال حاضر، این مسأله به عنوان یکی از معضلات اصلی شهر اصفهان محسوب می‌شود که از جنبه‌های مختلف قابل تامل است.

از جمله اهداف این پژوهش، بررسی علل شکل گیری و نیز مطالعه‌ی اثرات این پدیده بر نحوه‌ی ارائه‌ی بهینه‌ی خدمات و امنیت شهری در شهر اصفهان می‌باشد. هدف مذکور، بیانگر مسأله‌ی مورد پژوهش نیز می‌باشد.

فرضیات این پژوهش عبارتند از: الف) کنش و واکنش مجموعه‌ای از عوامل بر روی همدیگر، باعث شکل گیری پدیده‌ی حاشیه نشینی در شهر اصفهان شده است ب) پدیده‌ی حاشیه نشینی بر ارائه‌ی بهینه‌ی خدمات شهری در محله‌های حاشیه نشین اثر منفی می‌گذارد ج) ساکنان محله‌های حاشیه نشین از امنیت فردی و اجتماعی پایینی برخوردار هستند.

از بررسی منابع موجود، چنین برمی‌آید که علل شکل گیری حاشیه نشینی در شهر اصفهان تاکنون به صورت عمیق و همه جانبه مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است. علاوه بر آن، در خصوص بررسی اثرات این پدیده، در ارائه‌ی بهینه‌ی خدمات و امنیت شهری، در شهر اصفهان، مطالعه‌ای قابل توجهی مشاهده نشده است. لذا شاید به جرات بتوان گفت که این بررسی در نوع خود فاقد نمونه‌ی مشابه است و از این بابت می‌تواند در ارتباط با پژوهش‌های احتمالی انجام شده در مورد سایر مکان‌ها و شهرها، از جایگاه بالایی برخوردار باشد.

ضرورت پژوهش:

به دنبال شکل گیری مناطق و محله های حاشیه نشین، مسائل و مشکلات متعددی دامنگیر شهرها می شود. گرچه ممکن است این مشکلات به طور مستقیم از شکل گیری این مناطق و محله ها، منتج نباشند ولی در واقع اثرات غیرمستقیمی هستند که حاشیه نشینی به وجود آورنده و یا تشدیدکننده آنها می باشد. اشتغال ساکنان این محله ها در مشاغل غیررسمی و کاذب، به خاطر وجود ساخت و سازهای غیرمجاز، اختلال در نظام شبکه های ترافیکی شهر و خلاصه اثرات نامطلوب این مناطق بر ارائه بهینه خدمات و امنیت شهری در سطح محله و حتی کل سیستم شهری، از جمله آثار نامطلوب و مخرب مناطق حاشیه نشین می باشد. که برای مدیریت شهری مشکلات عدیده ای ایجاد می نمایند. در این پژوهش تلاش می شود با بررسی و مطالعه عمیق و همه جانبه، اطلاعات جدید و جامعی از علل ایجاد و نیز اثرات نامطلوب این مناطق به نحوی ارائه ی بهینه خدمات و امنیت شهری مناطق مذکور در سطح شهر اصفهان ارائه کرد.

متدولوژی پژوهش:

این پژوهش در چارچوب یک طرح توصیفی و به صورت مقطعی (Cross & Sectional) انجام شده است. تمامی خانوارهای حاشیه نشین مناطق و محله های شهر اصفهان، به عنوان جامعه ی آماری و محله های: « تخت فولاد، مفت آباد، کوله پارچه، جماله، حجتیه، نصرآباد، دارک، ارزنان و حاشیه جاده دولت آباد»، محله های نمونه این پژوهش بوده اند.

تعداد خانوارهای منتخب آزمودنی (سرپرست خانوار) براساس فرمول Cochran، ۴۰۰ مورد بوده است. وسیله و ابزار این پژوهش، هر دو روش گردآوری اطلاعات بوده که در این رابطه علاوه بر انجام مطالعات گسترده ی کتابخانه ای و بررسی منابع موجود، به جمع آوری اطلاعات میدانی از طریق پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده نیز اقدام شده است.

شهر نشینی در جهان

قدمت شهرنشینی در حدود ۷-۶ هزار سال برآورد می شود. شهرنشینی از خاورمیانه به یونان و روم و به تدریج به سایر کشورها سرایت کرد (فهاری، ۱۳۶۴، ۵۴). در سال ۱۸۰۰ میلادی در حدود ۹۷ درصد از مردم جهان در مناطق روستایی زندگی می کردند و تنها ۳ درصد جمعیت آن در اجتماعات ۵ هزار نفری یا بیشتر می زیستند (هاسر و اشنور، ۱۹۶۵)^۱. یک قرن بعد، در حدود ۱۴-۱۳ درصد از جمعیت جهان در شهرها ساکن بودند. در سال ۱۹۲۵ در حدود ۴۰ درصد و در سال ۱۹۷۲ این رقم به ۴۵٪ رسید (کینگس لی، ۱۹۷۲)^۲. در سال ۲۰۰۰ این نسبت به ۵۰ درصد افزایش یافت که در سال ۲۰۵۰ نسبت فوق به دوسوم افزایش خواهد یافت. The strategic vision (2003.3) UN-Habitat هم اکنون نیز در حدود ۳ میلیارد نفر از مردم جهان در شهرها زندگی می کنند (هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲، ۱۲).

مسائل شهرهای بزرگ

شهرها به خودی خود مشکل آفرین نیستند، برعکس آنها با این هدف شکل گرفتند که راه حل هایی برای مشکلات بشری باشند. شهرها مایه امیدواری برای پیشرفت های گسترده در زندگی فردی، به دست آوردن کار، تحصیلات و دیگر مزایا هستند. اما زمانی که تعداد زیادی از مردم دور یکدیگر جمع می شوند و شهرها را شکل می دهند، آنگاه مشکلات و مسائل به وجود

1-Hauser & Schnore, (1965)

2- Kingsley, (1972)

می آیند. بخصوص مشکلاتی که ناشی از عدم پاسخگویی مناسب به نیازهای افراد هستند (افشارکهن، ۱۳۸۲، ۷۱).

رشد شهرنشینی در جهان با فوایدی در زمینه صنعت، نیروی کار، اقتصاد عمومی، ایجاد فرصت های بیشتر اشتغال همراه است، اما این فواید، هزینه های فراوانی همچون بیکاری، انواع آلودگی، جرم و جنایت، تراکم زیاد (مگان ۲۰۰۴)^۱، ازدحام ترافیک، فشار بر روی خدمات شهری، بی خانمانی (گالی.دی. نس ۲۰۰۴)^۲ و نیز بروز مشکلاتی در زمینه سیستم دفع زباله، بهداشت، اعتیاد، مصرف بالای انرژی و منابع دیگر را به دنبال دارد که بیشتر آنها نه تنها خود شهر، بلکه حوزه ی پیرامون و حتی کل دنیا را می توانند تحت تاثیر قرار دهند.

امروزه شهرها از دو جهت اهمیت یافته اند: یکی به عنوان مرکز تجمع گروه عظیمی از مردم، دیگری به عنوان عمده ترین بازیگر نقش اقتصادی در کل اقتصاد ملی. از این رو باید به مسائل و مشکلات آن توجه و دقت بیشتری کرد. درحالی که برنامه ریزی دقیق و درست سبب رشد اقتصادی، تثبیت سیاسی و افزایش مشارکت شهروندان در امور شهرها می گردد، شکست در حل مشکلات و مسائل شهری نیز سبب رکود اقتصادی، نارضایتی های اجتماعی و سیاسی، فقر، بیکاری و تخریب محیط زیست خواهد شد.

شهرها و مدیریت شهری:

گسترش شهرنشینی و به دنبال آن مشکلات خاص زندگی شهری، بیش از پیش توجه به راهبردها و چاره های سودمند برای بهینه سازی زندگی شهروندان را ضروری ساخته است. از زمانی که شهرها شکل گرفتند وظیفه تامین نیازمندیهای عمومی شهر مانند نظافت محیط و تامین آب و روشنایی بر عهده مدیریت شهری قرار گرفت (سعیدنیا، ۱۳۷۹، ۳۳).

1-Meghan McGuinness,(2004)

2-Galy D. Ness,(2004)

مسائل بسیاری در شهرها وجود دارند که برای حل آنها وجود مدیریت شهری، الزامی قلمداد می شود. مسائلی مانند گسترش آبی شهر، تامین خدمات عمومی (آب، برق، نظافت و غیره) احداث مراکز عمومی با کارکردهای تفریحی - فرهنگی و ورزشی ساختن خیابان ها و کوچه ها آنچه که وظیفه هر مدیری به شمار می آید، وظیفه مدیریت شهری نیز هست.

وظایف مدیریت شهری در ایران:

هریک از سازمان ها و تشکیلات فعل جامعه، بشری وظایفی بر عهده دارند که برآوردن نیازهای جوامع صورت می گیرند. در ایران مطابق با فصل ششم قانون شهرداری (مصوب ۱۱ تیرماه ۱۳۳۴) شهرداری های کشور در یک تقسیم بندی کلی وظایف چهارگانه‌ی عمرانی، خدماتی، نظارتی و رفاه اجتماعی را برعهده دارند. وظایف عمرانی نظیر احداث خیابان و فضای سبز، وظایف خدماتی مانند تنظیف معابر و دفع زباله، وظایف نظارتی مانند صدور پروانه ساختمان و نظارت بر امر صنفی اصناف و رفاه اجتماعی مواردی نظیر تأسیس نوانخانه و احداث مسکن ارزان قیمت برای نیازمندان را در بر می گیرند (ایمانی جاجرمی و سعیدی رضوانی، ۱۳۷۴، ۱۶). در مجموعه کامل قوانین و مقررات شهرداری ها و شورای اسلامی وظایف شهرداری توضیح داده شده است.

مهمترین وظایف مدیریت شهری عبارتند از: برنامه ریزی، سازماندهی، نظارت و انگیزش (کبیری، ۱۳۷۱، ۲۸). مدیریت شهری باید برای هر شهر برنامه ریزی هایی انجام دهد، فعالیت های شهری را سازمان دهد، بر فعالیت های انجام شده نظارت کند و حتی برای انجام بینه امور انگیزش لازم را در سازمان مدیریت شهری و سایر سازمان ها و شهروندان ایجاد نماید.

خدمات شهری:

همان طوری که پیش تر ذکر گردید، از زمانی که شهرها شکل گرفتند، تامین نیازمندی های عمومی شهر نظیر نظافت محیط و تامین آب و روشنایی برعهده مدیریت شهری قرار گرفت.

این وظایف پایه‌ی اولیه تشکیل شهرداری‌ها شدند. در آن زمان هدف از تأسیس شهرداری انجام وظایف خدماتی بود. در دوران معاصر فعالیت‌هایی در زمینه‌ی بازرگانی، هنری، فرهنگی نیز به وظایف شهرداری‌ها افزوده شده است. لذا اکنون وظایف مدیریت شهری بسیار گسترده‌تر شده است که این وظایف و مسئولیت‌ها، از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر تفاوت می‌کند. (مزینی ۱۳۷۵، ۱۵۱).

یکی از وظایف مهم مدیریت شهری، ارائه خدمات شهری به شهروندان است. در حال حاضر خدمات شهری طیف وسیعی از فعالیت‌ها و وظایف شهرداری را تشکیل می‌دهد که برخی از آنها عبارتند از: جمع‌آوری و دفع زباله، بهداشت و نظافت شهری، حفظ و نگهداری محیط زیست، نوسازی و عمران شهری، حفظ و گسترش فضای سبز، ایجاد بوستان‌ها و پارکینگ‌ها، رفع سد معبر، مسائل مربوط به کشتارگاه‌های شهری، گورستان‌ها، میادین میوه و تره بار و پایانه‌های مسافری.

امنیت شهری:

حیات جمعی آدمیان در صورتی قرین آرامش و آسایش است که امنیت به مثابه مقوله‌ای بنیادین در ابعاد و جهت‌های مختلف زندگی حکم فرما باشد. فرهنگ معین، امنیت را یک مصدر جعلی یا صناعی می‌داند که حاوی معانی همچون یمن شدن، در امان بودن، و بی‌بیمی است (معین، ۱۳۶۰، ۳۵۴). فرهنگ عمید نیز معانی آرامش و آسودگی و ایمنی را برای این مفهوم مناسب تشخیص داده است (عمید، ۱۳۴۵، ۱۳۸).

لزوم پرداختن به مبحث امنیت، خود برخاسته از نقشی است که این عامل در حیات جمعی دارد. «آبراهام مازلو» در دسته‌بندی نیازهای انسانی، بعد از رفع نیازهای زیستی، نیازهای ایمنی را مطرح می‌سازد و احساس امنیت و دور از خطر بودن را در اولویت قرار

می دهد (ماس لاو، ۱۹۵۴). این نیاز بیانگر آن است که فرد به آرامش حاصل از ثبات، استقلال، محافظ داشتن، رهایی از ترس، رهایی از اضطراب و رهایی از درهم ریختگی و بی نظمی محتاج است. توجه به مقوله‌ی امنیت همچنین به خاطر تأثیر های قابل توجهی است که عدم امنیت در رفتارهای انسانی می گذارد (ربانی و افشار کهن، ۱۳۸۳، ۵۰).

علاوه بر مواردی که در مورد مسائل شهرهای امروزی مطرح شد، به موردی دیگر از مسائل شهرها که بسیار حائز اهمیت نیز می باشد، می توان به گونه ای از شهرنشینی با مشکلات حاد، به نام حاشیه نشینی اشاره نمود. گرچه حاشیه نشینی پدیده تازه ای نیست و از وجود آن در جوامع کهنسال نیز یاد شده است، اما چنین پدیده ای به شکل گسترده امروزی آن ناشی از تغییر در روابط و مناسبات سنتی انسان بوده است.

علل شکل گیری حاشیه نشینی:

شرایط مسکن فقرای شهری و بروز پدیده‌ی حاشیه نشینی یک مشکل جهانی است. اما بدترین نوع این شرایط در کشورهای در حال توسعه قرار دارد که عده ای از صاحب نظران معتقدند بخش عمده‌ی حاشیه نشینان شهری، مهاجرانی هستند که در اثر دافعه های نقاط روستایی و جاذبه های شهری دست به مهاجرت زده، در حواشی نامناسب شهرها سکنی می گزینند (احمدیان، ۱۳۷۱، ۸۲۸). عده ای اصولاً "رشد جمعیت را عامل اصلی حاشیه نشینی می دانند و می گویند رشد طبیعی جمعیت نه تنها مازاد جمعیت روستاها را به حواشی شهرها می کشاند، بلکه موجب می شود مازاد جمعیت بومی شهرها نیز به حواشی و شهرها و شهرک های اطراف بکشاند (همان، ۸۲۹). عده ای نیز گرایش به شهرنشینی را عاملی برای حاشیه نشینی می دانند (برآبادی، ۱۳۸۱، ۴۸). برخی معتقدند عدم دسترسی مهاجران به مشاغل اقتصادی شهری، همراه با فقر اقتصادی و عدم تخصص ساکنان قدیمی شهر، موجب می شود که آنها ناگزیر شوند مناطق حاشیه ای را برای زندگی برگزینند (حانمی نژاد، ۲۳، ۱۳۸۲). گروهی اعتقاد دارند تمامی حاشیه نشینان،

مهاجر نیستند بلکه بخشی از آنان افرادی هستند که از ساکنان همیشگی شهر بوده ولی به علت فقر اقتصادی در واحدهای مسکونی نامناسب زندگی می کنند (عابدین درکوش، ۱۳۷۲، ۱۲۱). نظام برنامه ریزی که باعث نادیده انگاشتن مناطق روستایی و حوزه های پیرامون شهر شده است از دیگر دلایل شکل گیری حاشیه نشینی است (صفوی، ۱۳۸۱، ۶۴). توسعه‌ی شهری و افزایش جمعیت شهری، دلیل دیگر شکل گیری این پدیده می باشد.

تاکنون دلایل متعدد دیگری از سوی صاحب نظران مسائل شهری در خصوص علل شکل گیری این معضل مطرح گردیده که در این جا به خاطر جلوگیری از اطاله‌ی کلام از ذکر آنها خودداری می گردد.

حاشیه نشینی در ایران:

می توان شکل گیری حاشیه نشینی در ایران را از دهه های نخستین قرن حاضر هجری شمسی و به خصوص دهه‌ی ۴۰ دانست، بدین معنی که گسترش تأسیسات شهری و شبکه های ارتباطی و همچنین افزایش درآمد حاصل از نفت، موجب رونق شهرها و ایجاد جاذبه های شهر گردید (احمدیان، ۱۳۷۱، ۸۲۳) برآورد می شود حداقل یک هشتم جمعیت شهری ایران در مناطق حاشیه نشین سکونت داشته باشند که با تداوم روند موجود، نسبت آن در ابتدای دهه آینده به یک چهارم جمعیت شهری خواهد رسید (بی نام، ۱۳۸۱، ۷۹).

حاشیه نشینی در اصفهان:

به دنبال آغاز تحولات شهرنشینی نوین از سال ۱۳۰۰ در کل کشور، استان اصفهان نیز دچار تحول گردید. بعد از انجام اصلاحات ارضی در کشور و شروع مهاجرت های روستایی، شهرنشینی در سراسر کشور و از جمله منطقه‌ی اصفهان دچار تحولات زیادی شد. احداث کارخانجات عظیم ذوب آهن، پالایشگاه، سیمان سپهان، فولاد مبارکه، سرمایه گذاری های عظیم در بخش راه ها و شبکه های ارتباطی، توسعه‌ی مراکز آموزشی، توسعه‌ی بخش تجارت و

خدمات سبب جذب مهاجرین بسیاری شد که سرعت گیری رشد همه جانبه شهر اصفهان یکی از نتایج آن بود. در پی تحولات مذکور، پدیده‌ی حاشیه نشینی کم و بیش در سطح این شهر نمایان گردید که در حال حاضر نیز یکی از نگران کننده ترین مسائل شهری اصفهان محسوب می شود. جدول ۱ آمار جمعیت حاشیه نشین شهر اصفهان را تا سال ۱۳۷۲ نشان می دهد.

جدول ۱: تعداد حاشیه نشینان شهر اصفهان در سال های مختلف

عنوان سال	جمعیت شهر اصفهان	جمعیت مناطق حاشیه نشین به نفر	درصد جمعیت حاشیه نشین نسبت به جمعیت شهر اصفهان	نرخ رشد (درصد)
۱۳۱۸	۱۰۰۰۰۰	۶۵	-	-
۱۳۳۶	۲۵۶۰۰۰	۶۲۲۷۵	۲۴/۳۲	۵/۵
۱۳۵۸	۶۶۱۵۱۰	۲۴۹۱۰۰	۳۷/۶۵	۳/۴
۱۳۷۲	۱۲۷۳۶۵۰	۳۶۲۴۰۰	۲۸/۴۵	۲/۲

ماخذ: هدایت، ۱۳۷۳، ۱۲۸

رویش مناطق حاشیه ای به صورتی گسترده در همه نواحی پیرامونی شهر قابل مشاهده است، ولی در محدوده شمال شهر، بخصوص امتداد محور زینبیه، پیرامون جاده دولت آباد و بخشی از امتداد خیابان کاوه (هدایت، ۱۳۷۳، ۱۲۹)، در مفت آباد، دستگرد و بخش هایی از قائمیه (مطالعات میدانی نگارنده) به صورت گسترده تری به چشم می خورد.

اثرات حاشیه نشینی بر خدمات و امنیت شهری:

به منظور یافتن اثرات واقعی حاشیه نشینی بر روی مقولات خدمات و امنیت شهری در شهر اصفهان، با استفاده از روش میدانی و با ابزارهایی چون پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده به مطالعه‌ی موضوع مورد پژوهش پرداخته شد. برای این کار، تعداد ده محله از شهر، به صورت خوشه ای انتخاب گردیدند که عبارتند از، مفت آباد، کوله پارچه، تخت فولاد، جماله، حجتیه، بیست و چهارمتری، دارک، ارزنان، حاشیه‌ی جاده دولت آباد و نصر آباد (پراکندگی محلات

بر روی نقشه پیوست قابل مشاهده است). براساس آمار سرشماری سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران، جمعیت این محلات به شرح جدول ۲ می باشد.

جدول ۲: جمعیت محلات مورد مطالعه

نام محله	مفت آباد	کوله پارچه	تخت فولاد	جماله	حجتیه	بیست و چهارمتری	داری	ارزنان	حاشیه‌ی جاده دولت آباد	نصر آباد
جمعیت به نفر	۱۷۵۵۸	۱۰۵۰۱	۶۹۴۶	۶۸۳۸	۱۲۳۶۴	۲۱۹۲۸	۷۵۰۷	۱۴۸۴۷	۵۲۸۲۱	۱۱۸۳۴

ماخذ: مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)

برای دستیابی به اطلاعات دقیق تر با استفاده از فرمول Cochran تعداد ۴۰۰ پرسشنامه تهیه و براساس حجم جمعیت هر محله، در سطح محلات توزیع و تکمیل گردید. جهت انجام تحلیل‌های آماری، داده های جمع آوری شده، در بسته نرم افزاری SPSS وارد گردیدند تا از طریق روش تحلیل عاملی (Factor Analysis) مورد مطالعه قرار گیرند.

نتایج^۱:

اهمیت موضوع سبب شد تا در انتخاب محله های نمونه و آزمودنی ها دقت زیادی صورت پذیرد. از تعداد ۴۰۰ پاسخگو در مورد ۶۹ متغیر سؤال گردید که از این تعداد ۵۷ متغیر به علت ارتباط بیشتر وارد تحلیل عاملی شده است. در بیشتر جداول، مقدار بار عاملی بالا بود که این مسئله نشان دهنده بهتر بودن یا موثر بودن آنها می باشد. عامل ها (۹ عامل) که بیشتر آنها در خصوص علل ایجاد حاشیه نشینی در شهر اصفهان بودند، از روی محتوای متغیرهایی که روی آنها بار شده بودند؛ تفسیر گردیدند. این مطالعه قادر به پاسخگویی به پرسش هایی است که برای بررسی آنها طراحی شده بود.

در بررسی آمار توصیفی پاسخگویان نتایج ذیل حاصل گردید:

۴۴/۳ درصد از پاسخگویان مهاجر بودند که ۴/۵ درصدشان به خاطر کمبود امکانات و خدمات رفاهی از محل مبدا به سوی اصفهان مهاجرت کرده و ۱۰ درصد نیز به خاطر اختلافات قومی و مسائل اجتماعی، نداشتن آینده‌ی روشن و بلایای طبیعی محل سکونت قبلی خود را ترک کرده بودند که این متغیرها از عوامل موثر بر امنیت فردی و اجتماعی تلقی می شوند.

۵۸/۳ درصد از پاسخگویان قبلاً در محله‌ی دیگری از شهر اصفهان ساکن بوده اند که ۳/۵ درصد آنان به خاطر کمبود امکانات و خدمات شهری و ۳ درصد نیز به علت نبودن امنیت کافی، محله‌ی قبلی خود را ترک کرده اند و در محله جدید اسکان یافته اند. ۱۰/۵ درصد پاسخگویان از سکونت در محله شان رضایت نداشتند، میزان رضایت ۴۳/۵ درصد متوسط و بقیه نیز خوب تا عالی بوده است.

۱- مطالعه‌ی میدانی مذکور و انجام پرسشگری از محله های نمونه با هدف تهیه و تکمیل پایان نامه دکتری نگارنده با عنوان «تحلیل فضایی علل ایجاد حاشیه نشینی در شهر اصفهان» صورت گرفته است که به لحاظ گستردگی موضوع پایان نامه، برخی از سؤالات پرسشنامه به مقوله خدمات و امنیت شهری اختصاص داشته که در این جا به منظور جلوگیری از اطالای کلام تنها به نتایج مرتبط پرداخته می شود.

در حدود ۳۰ درصد از پاسنخگویان از همجواری با قبرستان، شرایط بد ناهنجاریها، مسائل اخلاقی، وجود معتادان و افراد ولگرد و اوباش در محله شان شکایت داشته اند که امنیت خود و خانواده شان را مورد تهدید قرار می داده است. ۲۶ درصد پاسنخگویان نیز به عدم وجود رفتگر جهت تمیز کردن معابر، کثیف بودن محله، تجمع آبهای آلوده در مواقع بارندگی، فقدان جدول جهت هدایت آب فاضلاب و عدم اجرای طرح های نوسازی شهر معترض بوده اند.

این تحلیل ثابت کرد که با انتخاب مناسب متغیرها و با شیوه های چرخشی دقیق (عامل ها) می توان ماهیت متغیرهای آزمون را مشخص کرد. این نمونه به وضوح نشان داد که چگونه روش تحلیل عاملی می تواند ماهیت متغیرهای اثر گذار بر خدمات و امنیت شهری را آشکار سازد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جمع بندی و نتیجه گیری:

حاشیه نشینی پدیده ای است که کما بیش در اکثر شهرهای دنیا بویژه در شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه مشاهده می گردد. بنابر عقیده صاحب نظران مسائل شهری، شکل گیری پدیده ی حاشیه نشینی، از شهری به شهر دیگر و از کشوری به کشور دیگر متفاوت می باشد. در حال حاضر پدیده فوق یکی از مشکلات اساسی بسیاری از شهرهای کشورهای در حال توسعه است که با تداوم روند کنونی آن انتظار می رود در سالهای آتی درصد بیشتری از ساکنان شهرهای مذکور را شامل شود که در دهه ی آینده از چالش های مهم شهری تلقی می گردد. در ایران، پدیده ی حاشیه نشینی از دهه ۴۰ (ه.ش) شروع گردید که با تحولات سریع اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که در سال های بعد در سطح کشور روی داد، تبلور بیشتری در سطح جامعه پیدا نمود. در شهر اصفهان تقریباً همزمان با سطح کشوری، حاشیه نشینی تجسم یافت که افزایش سریع سرمایه گذارهای کلان اقتصادی و ایجاد مشاغل جدید، جذب مهاجران زیادی را باعث گردید. عدم تخصص و مهارت مهاجران و برون داد تدریجی فقرای بومی شهر سبب شد تا حاشیه نشینی در این شهر عینیت بیشتری یابد.

از بررسی یافته های پژوهشی، می توان به ارزیابی فرضیات پردخت. همان طور که در متن آورده شد، کنش و واکنش مجموعه ای از عوامل بر روی همدیگر باعث شکل گیری حاشیه نشینی در شهر اصفهان شده که بدین ترتیب فرض اول پژوهش مورد تائید قرار می گیرد. از طرف دیگر از نتایج بررسی های آماری پی به این نکته می توان پی برد که شکل گیری حاشیه نشینی اثر معکوس بر نحوه ی ارائه بهینه خدمات شهری می گذارد و این در تائید فرضیه دوم پژوهش می باشد. همچنین مسائل و مشکلات متعدد محله های حاشیه نشین در تامین امنیت محله های شهری مذکور اثر منفی فراوانی دارد که بدین ترتیب فرض سوم پژوهش نیز مورد تائید واقع می شود. یافته های این پژوهش را می توان به نوعی به نظریاتی که تاکنون در این زمینه ابراز شده اند، تعمیم داد. این یافته ها می تواند علاوه بر این که مورد استفاده پژوهشگران این رشته

علمی قرار گیرد، برای دست اندرکاران مدیریت شهری اصفهان و سایر کلان شهرهای کشور اطلاعات مناسب و مفیدی ارائه نماید.

ضمناً به پژوهشگرانی که تصمیم دارند در آینده به این مقوله از مسائل شهری بپردازند پیشنهاد می شود تا با صرف زمان و هزینه بیشتر و بکارگیری تعداد بیشتری از نیروهای انسانی، هر چه بیشتر و دقیق تر مسأله فوق را مورد کنکاش و بررسی علمی قرار دهند و به جزئیات آن توجه بیشتری معطوف نمایند.

منابع :

- ۱ - احمدیان، م. (۱۳۷۱). «حاشیه نشینی. مجله‌ی دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد»، سال ۲۵، شماره سوم.
- ۲ - افشار کهن. ج. (۱۳۸۲)، «درآمدی بر جامعه شناسی مسائل اجتماعی» (ترجمه و تالیف)، انتشارات سلمان - سایه هور، تهران .
- ۳ - ایمانی جاجرمی، ح. و سعیدی رضوی، ن. (۱۳۷۴). «دو مقاله در خصوص مدیریت شهری در ایران، وزارت کشور»، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری. تهران.
- ۴ - بی نام، (۱۳۸۱)، «معرفی پیش نویس سند توانمندسازی و ساماندهی اسکان غیر رسمی در ایران»، مجله هفت شهر، وزارت مسکن و شهرسازی، سازمان عمران و بهسازی شهری، سال سوم، شماره نهم و دهم.
- ۵ - ربانی، ر. و افشار کهن، ج. (۱۳۸۳)، «شهرنشینی و امنیت» - مورد: شهر جدید بهارستان، مجله‌ی پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی) جلد شانزدهم، شماره ۱.
- ۶ - سعید نیا، الف. (۱۳۷۹)، «کتاب سبز شهرداری: مدیریت شهری»، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور، تهران.
- ۷ - عمید، ح. (۱۳۴۵)، «فرهنگ عمید»، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات جاویدان علمی، تهران.
- ۸ - کبیری، ق. (۱۳۷۱)، «مدیریت رفتار سازمانی» (ترجمه)، موسسه انتشارات جهاد دانشگاهی (ماجد)، تهران.
- ۹ - مزینی، م. (۱۳۷۵)، «مطالعه ای برای طراحی نظام نوین مدیریت شهری»، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری وزارت کشور، تهران.
- ۱۰ - معین، م. (۱۳۶۰)، «فرهنگ معین»، جلد اول، چاپ چهارم، انتشارات امیر کبیر، تهران.
- ۱۱ - هادیزاده بزاز، م. (۱۳۸۲) «حاشیه نشینی و راهکارهای ساماندهی آن» (ترجمه و تدوین)، شهرداری مشهد با همکاری نشر تیهو، مشهد.

۱۲- هدایت، م. (۱۳۷۳)، «روند توسعه‌ی شهر اصفهان و شناخت عوامل آشفته‌گی آن»، فصلنامه‌ی تحقیقات جغرافیایی، آستان قدس رضوی، شماره ۳۳.

منابع لاتین :

13-Hauser P.Schnore, (1965), *"The Study of Urbanization"*, New York, Wiley.

14- Gayl D.N, (2004), *"Surprises in the Asian port cities study"*, at
 HYPERLINK "<http://WWW.auick.org/database/apc 1202.html>"
 HYPERLINK "<http://WWW.auick.org/database/apc 1202.html>"
<http://WWW.auick.org/database/apc 1202.html>
<http://WWW.auick.org/database/apc 1202.html>.

15-Maslow,A.H, (1954), *"Motivation and personality"*, N.Y:Hayper and Row

16-Meghan Mcguninnes, (2004), *"What is the cause of Third world urbanization"* at <http://S99.Middleburg.edu/Ec428a /confereces /urbanization/Mcguiness>

17- The UN Habitat Strategic Vision, (2003), *"The United Nations Human Settlements Programme"*, Nairobi, Kenya.

منطقه بندی شهرداری اصفهان (مناطق ده گانه اصفهان) در سال ۱۳۷۵

پیش از ارسال مقاله به نکات زیر توجه فرمائید.

- ۱- موضوع مقاله مربوط به یکی از گرایش‌های شاخه‌های دانش جغرافیا باشد.
- ۲- مقاله‌های علمی و تحقیقی در ارتباط با مسایل جغرافیایی ایران در اولویت چاپ قرار خواهند گرفت.
- ۳- مقاله‌های ترجمه شده در صورتی چاپ خواهد شد که به‌همراه با اصل مقاله به دفتر مجله برسد. ضمناً تدوین مقاله ترجمه‌ای نزدیک به زمان حال باشد و در انتقال مفاهیم نوآورانه جغرافیایی به کشورمان اثر گذار باشد.
- ۴- مجله از چاپ نتایج طرح‌های تحقیقاتی مصوب در مراکز ذیربط استقبال می‌کند، به شرط آن که قبلاً در مجله‌های دیگر چاپ نشده باشند.
- ۵- مقاله‌های جغرافیایی ارائه شده در مجامع علمی به شرط آنکه مربوط به کشورمان باشد.
- ۶- مقاله ارسالی حداکثر ۲۵ صفحه، در قطع A4 تایپ شده باشد؛ در صورت امکان با Word97 تایپ شود و دیسکت یا CD مقاله را به پیوست ارسال فرمایید.
- ۷- چکیده‌ی مقاله، همراه با متن انگلیسی آن در ۱۰ سطر تنظیم شود.
- ۸- تصویرهای مقاله سفید و سیاه و بسیار خوانا باشد.
- ۹- مقاله به طور سلیس و روان نگارش یابد، هر چند که کیهی مقاله‌ها، طبق تصمیم هیأت تحریریه ویرایش ادبی و نگارشی می‌شوند.

۱۰- در بیان مفاهیم و مطالب جغرافیایی متن مقاله از واژه‌های فارسی استفاده شود و معادل لاتین برخی از کلمات، و در صورت نیاز با توضیح لازم در پانویس آورده شود.

۱۱- منابع مورد استفاده اعم از مراجع داخلی یا خارجی در متن مقاله با ذکر نام نویسنده و سال انتشار قید خواهد شد و در آخر مقاله نیز منابع کامل با ذکر نام خانوادگی و نام مؤلف، عنوان کتاب، نام ناشر و تاریخ انتشار نوشته خواهد شد.

۱۲- نویسنده‌ی مقاله مسوول محتوای مطالبی است که در مقاله ارائه نموده است.

۱۳- هیأت تحریریه مجله در رد یا پذیرش مقاله مجاز است.

۱۴- آدرس کامل نویسنده مقاله، نام خانوادگی، نام سمت و شغل، شماره تلفن به منظور ارتباط در رفع برخی ابهامات احتمالی قید شود.

۱۵- مقاله‌هایی که چاپ آنها مورد تأیید هیأت تحریریه قرار نگیرد، عودت داده نخواهند شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی